

V. SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Hubert Wajs

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

MONASTERIUM — „OTWARCIE” KLAUZURY

Program o nazwie „Monasterium” ma swój początek w Austrii, gdzie został zainaugurowany w 2001 r. Jego zasadniczą ideą jest udostępnienie szerokiemu gronu odbiorców, przede wszystkim badaczom, dokumentów klasztornych, niekiedy mających nawet 1000 lat, przechowywanych dotychczas „z dala od zgiełku”, za murami opactw. Bezpiecznym dla tych cennych oryginałów sposobem ich upublicznienia i otwarcia tych bogatych zbiorów dla użytkowników jest digitalizacja — a następnie publikacja opisanych skanów w Internecie. Pomysłodawcami projektu byli archiwiści austriaccy Thomas Aigner i Karl Heinz, którzy — podobnie jak my w Polsce — zdali sobie sprawę, że o ile zasób państwowy jest w znacznym stopniu rozpoznany, a cześć dokumentów opublikowana, o tyle archiwa kościelne pozostają nadal nie do końca rozpoznane i zbadane.

Możliwość realizacji tego projektu powstała po zmianach w tym rejonie Europy, przede wszystkim wiązała się z przystąpieniem w 2004 r. kolejnych państw do Unii Europejskiej, co znacznie ułatwiło kontakty transgraniczne i stworzenie wirtualnej sieci z archiwów państwowych, regionalnych, samorządowych oraz kościelnych (diecezjalnych i klasztornych), uczestniczących w projekcie. Problem granic okazał się istotny nie tylko obecnie, ale i wcześniej. Trzeba sobie bowiem zdać sprawę, że w średniowieczu granice królestw i księstw przebiegały inaczej niż dzisiejszych państw, podobne zmiany zachodziły też w odniesieniu do organizacji kościelnej, gdyż współczesne podziały nie zawsze odpowiadają historycznym. Szczególnie w świecie monastycznym późnego średniowiecza i nowożytności, w tych zakonach gdzie nie obowiązuje *stabilitas loci*, duchowni przemieszczali się swobodnie po całej Europie. Projekt „Monasterium” ma dać możliwość zajrzenia do kilku, czy kilkunastu archiwów klasztornych z różnych prowincji/diecezji oraz państw co pozwoli pełniej poznawać losy poszczególnych osób i organizacji.

Pod koniec 2011 r. w Internecie udostępniono około 250 tys. opisów dokumentów średniowiecznych i wczesnonowożytnych¹, sporządzonych dla około 530 tys.

¹ Zob. <http://monasterium.net/> <dostęp: 2011-12-07>.

skanów wykonanych z oryginałów dokumentów przechowywanych w 437 zespołach archiwalnych.

Projekt „Monasterium” stwarza naturalną platformę gwarantującą każdej instytucji uczestniczącej bądź dostarczającej dane zasadę utrzymywania pełnej autonomii: odnośnie zachowania wszelkich prawa autorskich i pokrewnych oraz odpowiedzialność za jakość i ilość opisowych metadanych. Strona internetowa projektu może się kontaktować z użytkownikiem w kilku językach, ponadto każde archiwum dostarcza swoje dane w języku danego kraju. Zagwarantowane jest też prawo własności dokumentów dla archiwum i może być zaznaczone (np. elektronicznym ‘znakiem wodnym’).

W ciągu 10 lat trwania projektu w jego prace włączyło się 80 archiwów z 12 krajów Europy Środkowo-Wschodniej, głównie z obszaru dawnej monarchii Habsburskiej, ale nie tylko. Projekt rozpoczął się od Dolnej Austrii, gdzie jest największa „gęstość” klasztorów. Jednym z pierwszych archiwów klasztornych, które zgodziło się na takie bezpieczne udostępnienie swoich zbiorów było archiwum benedyktyńskiego opactwa w Melku nad Dunajem. Oprócz Austrii (diecezja St. Pölten, Melk) są to także Czechy, Słowacja, Węgry (Archiwum Diecezjalne Veszprem), Niemcy (Passawa, Ratyzbona, Kassel, Spira, Monachium, Marburg oraz inne wyznania chrześcijańskie z Nadrenii, Westfalii, Palatynatu), Słowenia, Chorwacja, Serbia, Bośnia, Czarnogóra, Szwajcaria (opactwa Einsiedeln i Sant Gallen) i Włochy.

Opis każdego dokumentu może zawierać regest, metadane analogowe (inwentarz, wydawnictwo); skan oryginału, a nawet OCR tekstu wydawnictwa źródłowego. Można jednak zacząć od opisu (metadane) w minimalnym wymiarze wpisując daty i sygnatury oraz regest (w języku krajowym, dla ułatwienia wyszukiwania z wtrętami po łacinie).

W Polsce projektem zainteresowały się archiwa archidiecezjalne w Poznaniu i diecezjalne Kielcach. Jednak już wcześniej w „Monasterium” można było odnaleźć *polonica*, np. dokumenty mazowieckie z Archiwum Korony czeskiej — hołd lenny księcia Waława (Wańka) płockiego złożony królowi czeskiemu Janowi Luksemburskiemu (1329) oraz dokument księcia Bolesław III, syna Wańki z 1341 r., w którym zobowiązał się uznać swym seniorem syna króla Jana (późniejszego cesarza) Karola IV, a także pochodzący z Archiwum Wiedeńskiego dokument z 1420 r., z którego dowiadujemy się, że w obradach kapituły generalnej zakonu Augustianów w Wiedniu, obradującej nad wprowadzeniem ściślejszej reguły zakonnej, uczestniczył jako lektor Izajasz z Krakowa². Dokument ten jest szczególnie interesujący, gdyż pochodzi sprzed podziału prowincji bawarskiej zakonu augustiańskiego na okręgi (w 1431 r.) i wskazuje na bliskie wówczas kontakty krakowskiego konwentu św. Katarzyny na Kazimierzu z Wiedniem.

Projekt „Monasterium” ma też cele naukowe z zakresu wiedzy o dokumentach, czyli dyplomatyki. Tu istotny jest udział włoskich badaczy dokumentów — dyplomatyków z Uniwersytetu w Neapolu. Do badania dokumentów kościelnych zastosowano opracowany przez Uniwersytet w Monachium standard CEI (*Charters Encoding Initiative*)³, służący do opisu i analizy dyplomatycznej dokumentów, zestaw

² Był to Izajasz Lechius (a nie późniejszy o pokolenie Izajasz Boner); zob. G. Uth, *Szkic historyczno-biograficzny zakonu augustiańskiego w Polsce*, Kraków 1930.

³ Zob. <http://www.cei.uni-muenchen.de/> <dostęp: 2011-12-07>.

znaczników w XML dający możliwość wskazania początku i końca stałych części formularza dokumentowego, jak np.: <arenga>, <corraboratio>, <narratio> czy <notariusSign>.

Koordinacją projektu „Monasterium” zajmuje się Institut zur Erschließung und Erforschung kirchlicher Quellen w St. Pölten. Platformę obsługującą sieć *Monasterium* jest ICARUS (*International Centre for Archival Research*) mające siedzibę w Wiedniu. Projekt jest finansowany ze środków Culture Programme 2007–2013 Unii Europejskiej, a także Deutsche Forschungsgemeinschaft oraz przez Austriackie Ministerstwo Kultury i Sztuki.